

การประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อบ่งชี้และแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียนด้านสิ่งแวดล้อม
กรณีศึกษา : ชาวนามีอาการป่วยทางผิวหนัง ในพื้นที่อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

รัตนศิริ พิมลไทย
นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ
สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ ๑๖ (สงขลา)

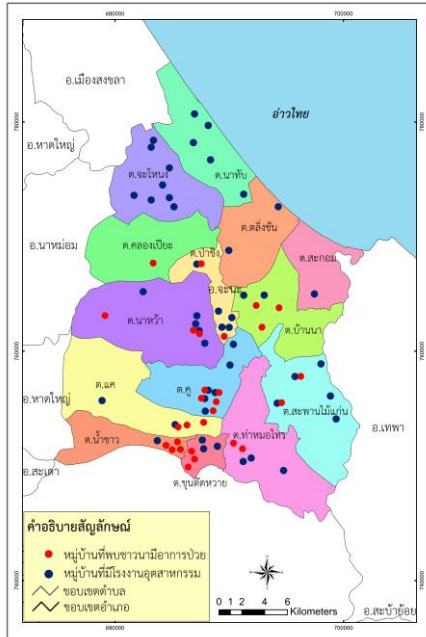
เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๖๓ เกิดอุบัติการณ์ชาวนามีในพื้นที่ ๑๐ ตำบล ของอำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา จำนวน ๒๓๓ ราย มีอาการป่วยทางผิวหนังเป็นตุ่มเม็ดผื่นคัน บริเวณแขนและขาที่สัมผัสน้ำจากการทำนา โดยไม่ทราบสาเหตุ ดังนั้น จึงมีการศึกษาการประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อบ่งชี้และแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียนด้านสิ่งแวดล้อมจากกรณีนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อมและบ่งชี้แก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียน เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของอุบัติการณ์การเกิดโรคทางผิวหนังของชาวนากับแหล่งกำเนิดมลพิษในพื้นที่ และเพื่อถอดบทเรียนกรณีศึกษาให้เป็นกรณีตัวอย่างที่สำคัญของประเทศไทย โดยเป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีการประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อบ่งชี้และแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการประเมินแบบ PDCA ร่วมกับวิธีการบรรยาย (Descriptive Method) และถอดบทเรียนองค์ความรู้ที่ได้รับ

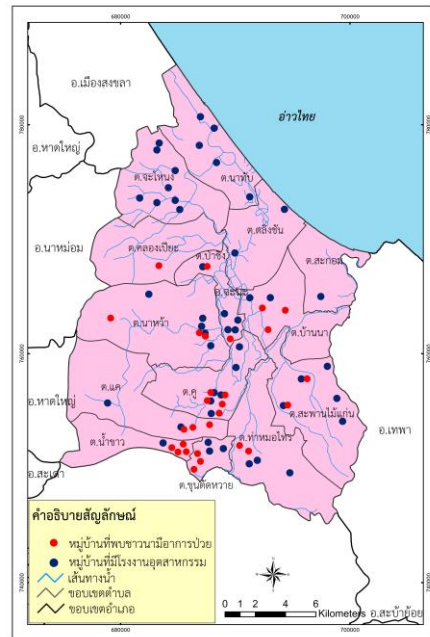
ภาพ ๑ อาการป่วยทางผิวหนังของชาวนาในพื้นที่อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา
(บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๑๖ และ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๓)

ผลการศึกษาโดยสรุป พบว่า

- ๑) ผลการศึกษาข้อเท็จจริงไม่พบความผิดปกติของพฤติกรรมการทำงานและการใช้สารเคมีของชาวนา และตรวจไม่พบความสัมพันธ์ของอุบัติการณ์โรคผิวหนังของชาวนากับแหล่งกำเนิดมลพิษประเภท โรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

(๒)

(๓)

ภาพ ๒ แผนที่แสดงพื้นที่ที่พบชาวนามีอาการป่วยทางผิวหนัง และที่ตั้งแหล่งกำเนิดมลพิษ ประเภทโรงงานอุตสาหกรรมในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

ภาพ ๓ แผนที่แสดงเส้นทางน้ำ พื้นที่ที่พบชาวนามีอาการป่วยทางผิวหนัง และที่ตั้งแหล่งกำเนิดมลพิษประเภท โรงงานอุตสาหกรรมในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

๒) ผลการศึกษาการประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อม จำแนกเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านเคมี และด้านชีวภาพ โดยผลการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์คุณภาพน้ำจากพื้นที่นาข้าวแปลงที่มีและไม่มีชาวนาที่มีอาการป่วยทางผิวหนัง จำนวน ๔ ตัวอย่าง ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ โดยดัชนีคุณภาพน้ำเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน ยกเว้น ค่าความสกปรกในรูปสารอินทรีย์ (BOD) ซึ่งมีค่าอยู่ในช่วง ๔.๒ – ๘.๒ มิลลิกรัมต่อลิตร นอกจากนี้ พบว่า ผลการศึกษาข้อมูลการตรวจวิเคราะห์แพลงก์ตอน โดยศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง จากพื้นที่นาข้าวแปลงที่มีและไม่มีชาวนาที่มีอาการป่วยทางผิวหนัง จำนวน ๘ ตัวอย่าง ไม่พบแพลงก์ตอนสัตว์ แต่พบแพลงก์ตอนพืช ๔ กลุ่ม ๗ สกุล ซึ่งแพลงก์ตอนพืชทั้ง ๗ สกุล เป็นกลุ่มที่พบได้ทั่วไปในแหล่งน้ำธรรมชาติ และไม่พบรายงานว่า ก่อให้เกิดอาการคันตามผิวหนัง ยกเว้น กลุ่มไซยาโนแบคทีเรียสกุล *Annabaena* sp. ที่สามารถสร้างสารพิษออกฤทธิ์ต่อระบบประสาท แต่จำนวนที่ตรวจพบในน้ำตัวอย่างมีน้อยมาก จึงไม่เป็นสาเหตุของอาการป่วยทางผิวหนังของชาวนา และจากผลการศึกษาค้นคว้าตรวจสอบปรสิตในตัวอย่างหอยคันและน้ำในนา และการวินิจฉัยโรคด้วยการผ่าตัดชิ้นเนื้อ (Skin biopsy) จากผิวหนังของชาวนาที่มีอาการป่วยทางผิวหนัง โดยคณะผู้ตรวจสอบด้านการแพทย์และสาธารณสุข พบตัวอ่อนพยาธิใบไม้ในเลือด ระยะเซอร์คาเรีย (cercaria) จากตัวอย่างหอยคันและน้ำในนา และจากตัวอย่างชิ้นเนื้อของชาวนาผู้ป่วย

เมื่อประมวลผลข้อมูลการตรวจสอบต่าง ๆ ดังกล่าว พบประเด็นที่ตรงกันและเป็นสาเหตุของปัญหา คือ ตัวอ่อนพยาธิใบไม้ในเลือด จึงมีข้อสรุปว่า อาการป่วยทางผิวหนังของชาวนาในพื้นที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นโรคพยาธิหอยคัน (Cercarial dermatitis หรือ Swimmer's itch) ซึ่งไม่เป็นโรคติดต่อในคน

ภาพ ๒ การทำผ่าตัดชิ้นเนื้อจากผิวหนัง (Skin biopsy) (เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๓)

ที่มา : นายแพทย์ สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจะนะ

๓) ผลการศึกษาการถอดบทเรียนจากกรณีศึกษา ๓ ประเด็น คือ (๑) ปัจจัยการเกิดโรคทางผิวหนังของชาวนา พบว่าเกิดจากปัจจัยภายใน คือ พฤติกรรมและทัศนคติของชาวนาในการป้องกันตนเอง การดูแลจัดการพื้นที่นาและการใช้สารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชที่เป็นตัวกลาง (Host) ของพยาธิ และปัจจัยภายนอก คือ ตัวกลางของพยาธิ เช่น วัช ควาย นก หรือ สัตว์น้ำ เช่น หอยคัน ที่มีพยาธิอาศัยเจริญเติบโตและออกสู่สิ่งแวดล้อม และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ สภาพภูมิอากาศ หรือฤดูกาลที่ส่งผลต่อการระบาดของตัวกลางของพยาธิ หรือการระบาดของโรค (๒) การประเมินผลเพื่อบ่งชี้สาเหตุของปัญหา เนื่องจากเป็นกรณีที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ดังนั้นจึงทำการประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพ ด้านเคมี และด้านชีวภาพ และ (๓) ปัจจัยความสำเร็จในการบ่งชี้และแก้ไขปัญหา คือ ความร่วมมือทั้งจากหน่วยงานวิชาการสาขาต่าง ๆ และชาวนา และความเข้มแข็งของเครือข่ายการทำงานในระดับพื้นที่

ภาพ ๓ พยาธิใบไม้ในเลือด ระยะเซอร์คาเรีย (cercaria) จากตัวอย่างน้ำที่มีหอยคัน

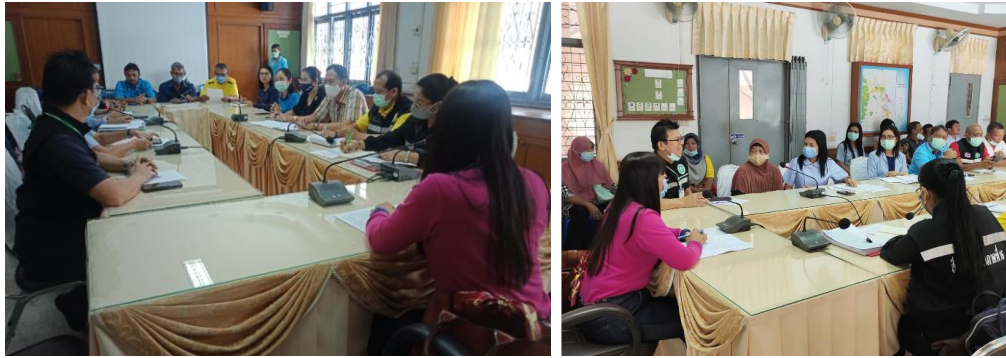
ที่มา : นายสัตวแพทย์ ตรีณีย์สิริ นวลมณี จากศูนย์วิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำสงขลา กองวิจัยและพัฒนาสุขภาพสัตว์น้ำ กรมประมง

จากผลการศึกษา จึงมีข้อเสนอแนะทางวิชาการและเชิงพื้นที่ในการส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยและสร้างนวัตกรรม หรือพัฒนาภูมิปัญญาในการป้องกันตนเองจากพยาธิ พัฒนาการความรู้ในการประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อม ประชาสัมพันธ์สื่อสารและรณรงค์สร้างความตระหนักในการป้องกันตนเองจากพยาธิให้แก่ชาวบ้าน และประชาชนที่มีความเสี่ยง ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนให้มีการกำจัดพยาธิในสัตว์เลี้ยง และการจัดการพื้นที่นาให้มีสภาพเอื้อต่อการระบาดของสัตว์นำตัวกลางของพยาธิ

อ้างอิงจาก

รัตนศิริ พิมลไทย. (๒๕๖๓). เอกสารผลงาน การประเมินคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเรื่องร้องเรียนด้านสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา : ชาวนามีอาการป่วยทางผิวหนัง ในพื้นที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา. สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ ๑๖ (สงขลา) สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปีงบประมาณ ๒๕๖๔

ภาพประกอบผลการดำเนินงานตรวจสอบข้อเท็จจริงเรื่องร้องเรียนด้านสิ่งแวดล้อม
กรณีชวานามีอาการป่วยทางผิวหนัง ในพื้นที่อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ภาพ ๑ การประชุมหารือแนวทางการดำเนินงาน เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อเท็จจริง จากกรณีชวานามีอาการป่วยทางผิวหนัง ในพื้นที่อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๓ ณ ห้องประชุมโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ภาพ ๒ การประชุมหารือแนวทางการดำเนินงาน เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อเท็จจริง จากกรณีชวานามีอาการป่วยทางผิวหนัง ในพื้นที่อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๓ ณ ห้องประชุมโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ภาพ ๓ การลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงและเก็บตัวอย่างน้ำในนา พื้นที่ตำบลป่าชิง และตำบลคู อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๓

ภาพ ๔ การประชุมหารือแนวทางแก้ไขปัญหา กรณีชวานามีอาการป่วยทางผิวหนัง ในพื้นที่อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๓ ณ ห้องประชุมสำนักงานสาธารณสุขอำเภोजะนะ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

(ข้อความข่าวประชาสัมพันธ์) สำนักงานสาธารณสุขอำเภอจะนะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2563

สถานการณ์ (การเกิด เม็ด ผื่น คัน แพ้ จากการค้า)

ด้วยในขณะนี้ มีชาวบ้านในหลายตำบลประสบปัญหาความเดือดร้อนจากการแพ้ มีเม็ด ผื่นคันบริเวณที่สัมผัสน้ำในการค้า ซึ่งได้เข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ รวม 198 คน ข้อมูล ณ วันที่ 20 ตุลาคม 2563 เวลา 09.00 น. รายละเอียด ดังนี้

ตำบลป่าชิง จำนวน 23 ราย ตำบลบ้านนา จำนวน 9 ราย ตำบลลูก จำนวน 54 ราย ตำบลนาหว้า จำนวน 5 ราย ตำบลท่าหม่อมไพร่ จำนวน 7 ราย ตำบลสะพานไม้แก่น จำนวน 32 ราย ตำบลคลองเปียะ จำนวน 13 ราย ตำบลขุนคุดหวาย จำนวน 5 ราย ตำบลน้ำขาว จำนวน 25 ราย ตำบลแคว จำนวน 25 ราย

การดำเนินการของส่วนราชการในการแก้ไขปัญหา

- วันที่ 8 ต.ค.2563 ประชุมผู้เกี่ยวข้องวิเคราะห์หาสาเหตุ
 - วันที่ 16 ต.ค.2563 ประชุมร่วมกับ สنج.สสจ.สงขลา และ สนง.สิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 (สงขลา) -ลงสำรวจพื้นที่น้ำ ตำบลป่าชิง และตำบลลูก โดย สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 (สงขลา) ทำการตรวจสอบคุณภาพน้ำภาคสนาม พบว่า มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 6.6-6.8 ค่าออกซิเจนละลายน้ำ 5.8-9.3 มิลลิกรัมต่อลิตร ค่าความเค็ม 0 ppt. ซึ่งคุณภาพน้ำปกติ และเก็บตัวอย่างน้ำส่งตรวจวิเคราะห์คุณภาพในห้องปฏิบัติการต่อไป โรงพยาบาลจะนะได้เก็บตัวอย่างหอยตรวจไม่พบปรสิต
 - วันที่ 20 ต.ค. 2563 นายอำเภอจะนะประชุมผู้เกี่ยวข้องเพื่อสรุปผลการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาปัญหาอุปสรรค และเก็บตัวอย่างตรวจวิเคราะห์เพิ่มเติม
 - สนง.สิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 (สงขลา) เก็บตัวอย่างน้ำส่งศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่างเพื่อตรวจหาแพลงก์ตอนในน้ำตัวอย่างจากตำบลน้ำขาว และตำบลแคว
 - สนง.เกษตรอำเภอประสานงานตรวจสอบเกี่ยวกับสารเคมี
 - เก็บตัวอย่างน้ำ ส่งตรวจคณะสิ่งแวดล้อมฯ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดย อบต.น้ำขาวและป่าชิง
 - โรงพยาบาลจะนะ สนง.สสอ.จะนะ ประสานงานกับ สนง.สสจ.สงขลา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม
- ข้อเสนอแนะสำหรับประชาชน**
- ให้ประชาชนที่จะลงค้าต้องมีกรป้องกันตนเอง อุปกรณ์ป้องกัน เช่น ถุงมือ รองเท้าบูท เป็นต้น เพื่อลดการสัมผัสน้ำให้น้อยที่สุด

ข่าวประชาสัมพันธ์
สำนักงานสาธารณสุขอำเภอจะนะ
อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
วันที่ 20 ตุลาคม 2563

สถานการณ์ (การเกิดเม็ด ผื่น คัน แพ้ จากการค้า)

ด้วยในขณะนี้ มีชาวบ้านในหลายตำบลประสบปัญหาความเดือดร้อนจากการแพ้ มีเม็ด ผื่นคันบริเวณที่สัมผัสน้ำในการค้า ซึ่งได้เข้ารับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่ รวม 198 คน ข้อมูล ณ วันที่ 20 ตุลาคม 2563 เวลา 09.00 น. รายละเอียด ดังนี้

ตำบลป่าชิง	จำนวน 23 ราย	ตำบลบ้านนา	จำนวน 9 ราย
ตำบลลูก	จำนวน 54 ราย	ตำบลนาหว้า	จำนวน 5 ราย
ตำบลท่าหม่อมไพร่	จำนวน 7 ราย	ตำบลสะพานไม้แก่น	จำนวน 32 ราย
ตำบลคลองเปียะ	จำนวน 13 ราย	ตำบลขุนคุดหวาย	จำนวน 5 ราย
ตำบลแคว	จำนวน 25 ราย	ตำบลน้ำขาว	จำนวน 25 ราย

การดำเนินการของส่วนราชการในการแก้ไขปัญหา

- วันที่ 8 ต.ค. 2563 ประชุมผู้เกี่ยวข้องวิเคราะห์หาสาเหตุ
- วันที่ 16 ต.ค. 2563 ประชุมร่วมกับ สนง.สสจ.สงขลา และ สนง.สิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 (สงขลา) -ลงสำรวจพื้นที่น้ำ ตำบลป่าชิง และตำบลลูก โดย สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 (สงขลา) ทำการตรวจสอบคุณภาพน้ำภาคสนาม พบว่า มีค่าความเป็นกรดเป็นด่าง 6.6-6.8 ค่าออกซิเจนละลายน้ำ 5.8-9.3 มิลลิกรัมต่อลิตร ค่าความเค็ม 0 ppt. ซึ่งคุณภาพน้ำปกติ และเก็บตัวอย่างน้ำส่งตรวจวิเคราะห์คุณภาพในห้องปฏิบัติการต่อไป โรงพยาบาลจะนะได้เก็บตัวอย่างหอยตรวจไม่พบปรสิต
- วันที่ 20 ตุลาคม 2563 นายอำเภอจะนะประชุมผู้เกี่ยวข้องเพื่อสรุปผลการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาปัญหาอุปสรรค และเก็บตัวอย่างตรวจวิเคราะห์เพิ่มเติม
 - สนง.สิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 (สงขลา) เก็บตัวอย่างน้ำส่งศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่างเพื่อตรวจหาแพลงก์ตอนในน้ำตัวอย่างจากตำบลน้ำขาว และตำบลแคว
 - สนง.เกษตรอำเภอประสานงานตรวจสอบเกี่ยวกับสารเคมี
 - เก็บตัวอย่างน้ำ ส่งตรวจคณะสิ่งแวดล้อมฯ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดย อบต.น้ำขาวและป่าชิง
 - โรงพยาบาลจะนะ สนง.สสอ.จะนะ ประสานงานกับ สนง.สสจ.สงขลา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม

ข้อเสนอแนะสำหรับประชาชน

- ให้ประชาชนที่จะลงค้าต้องมีกรป้องกันตนเอง อุปกรณ์ป้องกัน เช่น ถุงมือ รองเท้าบูท เป็นต้น เพื่อลดการสัมผัสน้ำให้น้อยที่สุด

หมายเหตุ: กรุณาติดต่อ โรงพยาบาลจะนะ โทรหมายขอรับยาแก้แพ้หรือการปรึกษาแพทย์ โทร 075-311111

(ต่อ)

- ไม่ควรแช่อยู่ในน้ำนาน ๆ
- รีบทำความสะอาดร่างกายด้วยสบู่โดยเร็ว
- หากมีอาการผื่นคัน แพ้ ให้เข้ารับการรักษาพยาบาล ณ สถานพยาบาลใกล้บ้านโดยเร็ว
- หากมีข้อสงสัย กรุณาติดต่อ โรงพยาบาลจะนะ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ของท่าน

ภาพ ๕ ข่าวประชาสัมพันธ์ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอจะนะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๓

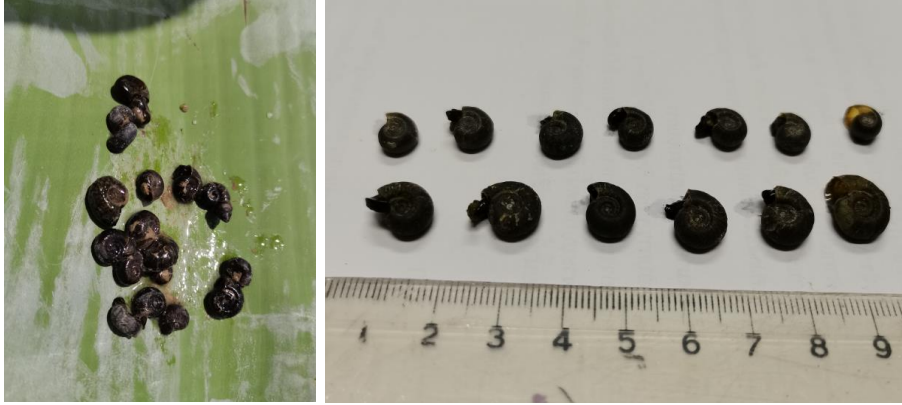
ภาพ ๖ การลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงและเก็บตัวอย่างน้ำในนาเพื่อส่งวิเคราะห์แพลงก์ตอนในพื้นที่ตำบลน้ำขาว และตำบลแคว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม

ภาพ ๗ การประชุมค้นหาสาเหตุการเกิดโรค เพื่อหาแนวทางแก้ไข เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๓ ณ โรงพยาบาลจะนะ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ภาพ ๘ สรุปสาเหตุและผลการตรวจสอบ กรณีขบวนการมีอาการป่วยทางผิวหนัง เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ ณ โรงพยาบาลจะนะ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

ภาพ ๙ การสำรวจข้อมูลเพิ่มเติมหลังเกิดอุบัติการณ์ “โรคพยาธิหอยคัน” ในพื้นที่หมู่ที่ ๑ ตำบลป่าชิง อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๔
